

Перша світова війна для Сколівщини принесла чимало горя і сліз. Спалені села, тисячі вбитих, покалічених, без вісті пропалих горян. Згоріли лісопильні заводи, сірникова фабрика у Скольому, зруйновано мости, тунелі на шосейних і залізничних шляхах. Занепало господарство, виснажене безконечними військовими поборами та непомірними податками.

Події 1 листопада 1918 р. сколихнули Верховину. Розвалилася Австро-Угорська імперія. У Львові проголошено незалежність західноукраїнських земель. За короткий час на Сколівщині утворилися місцеві органи **ЗУНР** (Західноукраїнської Народної Республіки). Наш район став прикордонним. Сформувалася митна служба, крайова прикордонна варта, жандармерія. Відновлювали діяльність «Просвіти», кооперативи, інші товариства та організації. Інтенсивно проводилися мобілізації юнаків та колишніх вояків австрійської армії в ряди новоутворених збройних сил України —

УГА

. А вже з перших днів листопада 1918 р. розпочалася українсько-польська війна. Зі Синьовидного Верхнього влилося в УГА 120, Корчина 56 чол. з Підгородець 7 чол. З кожного гірського села йшла молодь і літні люди боронити країну від нових поневолювачів. Сколівщина давала фронтові гужовий транспорт, фураж, худобу.

Весною 1919 р., відступаючи перед переважаючими силами противника, УГА перейшла річку Збруч і з'єдналася з армією УНР. У кінці травня частини 3-го корпусу, відрізані від основних сил УГА, змушені були залишити Сколівщину та інші прикарпатські райони. Близько 15 тис. українських вояків опинилося в Чехословаччині.

Польські окупанти розпочали терор на Сколівщині. Арештовували і відправляли в концтабори всіх, хто активно підтримував ЗУНР, входив до місцевих органів влади. Чимало з них загинуло в концтаборах, інші повернулися з підірваним здоров'ям. Лише із Корчина постраждало 12 чоловік. Познущалися польські власті над парохом [Синьовидного Верхнього](#)

Юліаном Левицьким

та членами його сім'ї. Довгий час священик перебував у тюрмах Стрия та Львова.

Загарбники не скривали ненависті, презирства до верховинців. Жандарми свавільно конфісковували майно селян, обкладали їх важкими податками. Нищили й культурно-освітні та економічні українські організації і товариства.

Двадцятирічний період (1919-1939 рр.) перебування нашого краю в ярмі польської держави був нелегким. До середини 20-х рр. інфляція не давала змоги розвивати сільське господарство, торгівлю, будь-які промисли. Польська грошова одиниця знецінилась. Сколівчани практично не могли придбати будь-які промислові товари. Національні багатства краю як при Австрії, так і при польській державі знаходилися в руках іноземців. Лісами Сколівщини від районного центру до Бескидів володіли австрійці:

Гридлі

, буковими пралісами вздовж річки Стрий та її приток —

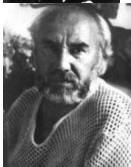
Гартенберги

. Їм же належали лісопильні заводи.

Лише невеликі масиви лісів були власністю церкви, сільських громад, окремих місцевих господарів. Але ті незначні лісові масиви ніяких грошових доходів не приносили.

Не покращилося матеріальне становище горян і з введенням конвертованої валюти — **польського золотого**

. Верховина й далі залишалася найвідсталішою аграрною окраїною польської Речі Посполитої. Політика низьких цін на сільськогосподарську продукцію, хронічне безробіття, згортання промислового будівництва, неможливість здобуття молоддю ремісничо-робітничих професій згубно впливало на загальне економічне становище Бойківщини. Окупаційний режим намагався придушити всякі вогники української національної культури. Школи з українською мовою навчання переводилися на так звані утраквістичні (мішані польсько-українські), або ж зовсім на польські, наприклад, у місті Скольому та Синьовидному Верхньому.

Антинародна діяльність властей викликала великий опір місцевого населення. Наростаючи з кожним днем, він ставав широкомасштабним за формою, різноманітним за змістом. Першою включилася в безкомпромісну боротьбу з ворогом **Українська Військова Організація**

(УВО). Вона діяла в глибокому підпіллі, складалася переважно з колишніх комбатантів УСС, УГА, УНР. Організація готувала народ до збройного повалення влади на західноукраїнських землях. Її осередки формувалися в

[Синьовидному Верхньому](#)

,
[Корчині](#)

,
[Підгородцях](#)

,
[Славську](#)

, інших селах Бойківщини. У 1929 р. УВО була розпущена, її керівник

Євген Коновалець

, найактивніші його прихильники створили в тому ж році

Організацію Українських Націоналістів

(ОУН). Крім учасників визвольних змагань 1917-1921 рр.

До її складу ввійшла найрадикальніша молодь. У кожному населеному пункті підпільно діяли осередки ОУН. У Скольому їх очолювали **Іван Бутковський**, **Зеновій Красівський**, у Синьовидному —

Іван Мицик

,
Микола Сливка

,
Василь Борщ

,
Данило Сявавко

та інші. В кожному верховинському селі знаходилися сміливці, які готові були віддати життя за волю і честь свого народу. Польська поліція ретельно виловлювала членів ОУН.

Надійно прикривали патріотів від дефензиви (польської політичної поліції) легальні культурно-освітні товариства, які відродилися зразу ж після першої світової війни. Як правило, керівниками і натхненниками «Просвіти», хорових та драматичних гуртків, маслосоюзів, народної торгівлі, сільського господарства, пластів ставали ті ж нелегали, безстрашно борючись з польською владою. Робота цих товариств була легалізована, охоплювала все гірське населення. Свої сили і розум віддавали цій справі парох Синьовидська Верхнього о. **Юліан Левинський**, адвокат зі Сколього **Степан Булак**, **Теодор Кирчів**

з Корчина та інші.

Більшовицьке керівництво, виконуючи далекоглядні плани поневолення західних українців, готувало на місцях агентуру, п'яту колону. З них формувалася так звана **КПЗУ** (Комуністична партія Західної України). Московські шпигуни підступною пропагандою та щедрими грошовими подачками заманили в цю організацію незначну частину незаможних селян та національно несвідомих робітників. На Сколівщині вона діяла тільки у Синьовидному Нижньому та на Демні (Скольному). Як не старалися капезівці — не зуміли догодити Москві. Їхніх керівників було розстріляно, а саму партію в 1938 р. розпущено.

Підростало молоде покоління, виховане борцями за волю України. Воно вливалось в молодіжні гуртки — «Пласти», «Соколи», «Дорости». Юні патріоти брали участь у масових акціях, спрямованих на знищення шляхетських фільварків, постерунків (поліцейських участків), державних установ. Щоб залякати народ, польські власті кинули проти мирного населення регулярні армійські частини, кавалерійські корпуси, поліцію, місцевих посіпак (озброєних молодчиків, які зараз називаються гопніками). Основний удар було скеровано на українські читальні «Просвіти», кооперативні крамниці, спортивні та громадські споруди, церкви. Карателі, наче татаро-монгольські орди, в 1930-1934 рр. вдиралися в села і руйнували матеріальні цінності доценту. Так по-вандальськи були знищені читальні Синьовидного Верхнього, міста Скольного та багатьох сіл нашого району. Народні доми «Просвіт» були пограбовані, бібліотеки спалені. Почалися арешти патріотів активістів.

У роки так званої пацифікації (умиротворення) було тяжко побито і арештовано без суду і слідства сотні горян. Та не зумів ворог поставити на коліна наших людей. Буквально за кілька днів після погрому відновили свою діяльність «Просвіта» і крамниці Сколівщини, чоловіки і жінки, молодь і діти помагали, чим могли, щоб якнайшвидше підняти з руїн духовне і матеріальне багатство нації.

До початку другої світової війни (1 вересня 1939 р.) вирувало повнокровне національно свідоме життя верховинського краю. Його центром було [Синьовидне Верхнє](#). У читальні рік-річно влаштовувалися кушові конкурси драмгуртківців району. На одному з останніх оглядів самодіяльних майстрів перші місця зайняли аматори із Синьовидного Верхнього, [Коростова](#)

, друге — з Ялинкуватого, третє — з Підгородців.

Масний Семен

, відомий мистецтвознавець і громадський діяч, дав високу оцінку митців в газеті «

Стрийська думка

». У 30-х рр. по неділях у селах відбувалися національно-патріотичні свята під відкритим небом —

фестини

, не вщухали спортивні змагання — копаний м'яч (футбол), сітківка (волейбол), кошиківка (баскетбол) та ін. У вересні 1939 р. в

[Оряві](#)

та Синьовидному Верхньому відбулися збройні виступи проти окупантів. Серед місцевих жителів були вбиті й поранені. Польські жовніри спалили читальню «Просвіти», українські фабрики, крамниці, будинки керівників повстання.

Після розвалу польської держави Сколівщину «визволили» німецькі війська. На мотоциклах і вантажних автомобілях вони, проїхавши до кордону з Угорщиною, поверталися назад разом з польськими полоненими жовнірами. Пробувши деякий час у

[Синьовидному Нижньому](#)

, вони подалися за Сян. Згідно з

гітлерівсько-сталінським договором

західноукраїнські землі відійшли до СРСР. Наприкінці вересня 1939 р. Червона Армія появилася на Сколівщині. Місцеве населення, переживши нелегку польську окупацію, наївно думало, що настануть кращі часи. Червоних «визволителів» вітали навіть з церковними хоругвами, квітами.

За 19 місяців «перші сов'єти» ліквідували соціальну несправедливість, майно фабрикантів і поміщиків було націоналізовано, незаможних селян наділено землею. Тут же почали з них формувати колгоспи. Школи стали українськими, зміст їх — більшовицький. Безробітні одержали працю. Поступово «народна» влада відкрила своє справжнє обличчя. Спочатку зникли активісти «Просвіт», згодом почалися масові арешти так званих буржуазних націоналістів. Енкаведисти ловили їх вдень і вночі, забирали і з роботи, і з дому. Тюрми були забиті «контрреволюціонерами», їхні сім'ї репресовані. Безконечні ешелони з жінками, малими дітьми, перестарілими «бандитами» рухалися на схід і північ. На всіх західноукраїнських землях наступило більшовицьке пекло - арешти, депортації, як літом, так і взимку. Страх охопив місцевих жителів Сколівщини. З диким азійським фанатизмом енкаведисти накинулися не лише на «буржуазних націоналістів», а й на Греко-католицьку церкву, на будь-яку національно свідому одиницю. Фінал цих звірячих оргій НКВС наступив у перші дні більшовицько-фашистської війни наприкінці 1941 року.

Заскочена несподіваним нападом гітлерівців, советська влада віддала наказ фізично розправитися зі всіма в'язнями в західноукраїнських тюрмах. Ридали сколівчани, побачивши в кінці червня своїх синів і дочок по-варварськи замордованих у катівнях

Стрия, Дрогобича, Львова. Їхні понівечені трупи привозили до Синьовидного Верхнього (14 жертв), в інші населені пункти. За цей же час на Сколівщині, як і скрізь, всі патріотичні організації та установи були розігнані: «Просвіти», кооперативи, молодіжні організації, щадниці, страхові і банківські установи. Тоталітарний режим тріумфував над беззбройним мирним народом, що любив рідну землю, свою мову, прагнув жити достойно, як господар у своєму домі. Єдина організація, що не скорилася ворогу — **ОУН**. Вона в глибокому підпіллі, незважаючи на численні жертви, вела невпинну боротьбу з московсько-більшовицькою навалою.

Нові «визволителі» — німецькі фашисти, захопивши Львів, ввели на окупованій території «новий порядок». Їх союзники — угорці, перейшовши Бескиди, першими в кінці червня 1941 р. зайняли Сколівщину. Їх перебування в наших горах було недовгим. Зі Стрия прибула німецька військова адміністрація. Вона розпочала свою діяльність грабунками і вбивствами єврейського населення. Більшовики знищили шосейні і залізничні мости, тунелі. На відбудовчі роботи німці зганяли місцеве населення, в тому числі старих і дітей.

30 червня 1941 р. ОУН, всупереч фашистам, відновила українську державність. Проголошення Акту незалежності відбулося в усіх містах і селах Західної України, в тому числі і на Сколівщині. Розлючені гітлерівці, що прийшли на наші землі як завойовники, почали розстрілювати патріотів, садити їх в тюрми, концтабори. Щоб остаточно залякати населення в повітових містах, на ринкових центральних площах на шибеницях страчували заложників — ні в чому не винних учителів, інженерів, лікарів, адвокатів та інших знатних місцевих жителів за найменший опір окупантам. Чимало горян загинуло на Стрийському майдані. «Новий порядок» ворога полягав у тім, щоб якнайбільше зібрати з населення податку (контингенту), перш за все зерна, масла та м'яса.

Наприкінці липня — на початку серпня під дулами рушниць верховинці змушені були віддати німцям майже все зерно. Єдине, що залишилося на зиму — це овес та картопля, які ще були на полі. Та сталося лихо, якого не пам'ятали старожили. Після безперервних зливних дощів вийшли з берегів Стрий, Опір та інші притоки Дністра. Низовинні фунти опинилися під водою. Овес, що уцілів, зогнив на полі, як і картопля та інші овочі. Разом з німецьким фашизмом на Бойківщину прийшов голод. Опухлі люди, а найбільше діти, масово сходили з гір у пошуках хліба, будь-яких харчів. Уціліла від чужинецьких погромів інтелігенція вдарила на сполох: *«Діти — майбутнє України, будь-що їх треба врятувати»*. У прикарпатських містах і селах утворилися допомогіві комітети, що безкоштовно вивозили дітей із зони лиха. Порозумівшись із патріотично настроєними селянами Тернопільщини, комітети перевезли туди понад сотні гинучих з голоду хлопчиків і дівчаток. Їх гостинно, по-батьківськи, прийняли у свої сім'ї подільські господарі. Вони не тільки прогодували їх до нового урожаю (літа 1942 р.), а й посилали до школи. Наші сколівчани, що побували на гостинній подільській землі, ще досьогодні з вдячністю згадують добрих опікунів,

сердечних хліборобів, що врятували їм життя в голодні 1941-1942 роки. Що ж робила німецька адміністрація, щоб усунути загрозу жахливого голоду? Фашисти, як хижі розбійники, виловлювали наших земляків, які поверталися з Поділля з зерном, збивали їх до півсмерті, а пшеницю чи жито висипали на дорогу в калюжі під свист та регіт знавіснелих солдатів і гарчання вівчарок.

Щоб завоювати світ, Німеччині потрібна була дармова робоча сила. За три роки (1941-1944 рр.) в Рейх, спочатку обманом, а згодом під конвоєм, було відправлено на каторжні роботи мільйони українських дівчат і юнаків. Серед них тисячі наших земляків. Сотні їх не повернулися додому, загинули від виснажливої праці або під уламками заводів, зруйнованих американськими чи англійськими бомбардувальниками. 17-18-річних хлопчиків примусили німецькі зайти вступити в так званий «баудінст» (будівельна служба). У Скольому їх казарма знаходилася в центрі міста, в корпусі колишньої хірургії. Весною 1944 р. загін **НСО** (національної самооборони), ліквідувавши ворожу охорону, розігнав «баудінст». Більшість юнаків нелегально повернулись додому, добровольці подалися в УПА.

Проти озвірілих фашистів піднялися поневолені народи Європи. На західноукраїнських землях рух Опору очолила ОУН. Уцілілі члени організації ще в 1941 р. пішли в глибоке підпілля. Серед цих героїв і наш земляк **Цмоць Кость** («Модест»). Ще в 1940 р. у білий день на центральній вулиці Синьовидного Верхнього він вбив чотирьох енкаведистів, які намагалися затримати його, і щасливо добрався до лісу.

Керівництво ОУН вже в 1941 р. розгорнуло підготовчі роботи до збройної боротьби з ворогом. Справа була нелегка: бездержавній нації без офіцерських кадрів, без Зброї, фінансів, вишколених воїнів вести війну неможливо. Долаючи невимовні труднощі, у віддалених лісисто-болотяних околицях Волині в 1942 р. запрацювали вишколи Старшин і підстарший, сформовано перші загони **Української Повстанської Армії** (УПА).

Осіню того ж року відбулися перші бої з фашистськими окупантами. На Сколівщині ОУН організувала бойові підрозділи НСО, які згодом злилися з УПА. Вони брали Участь в ряді військових операцій. Найбільше прославилися разом з куренями УПА в бою на горі Лопаті. Тут в 1944 р. було розгромлено кілька полків угорських і німецьких військ. Противник втратив до 1000 вбитих і поранених і мушений був у паніці відступити. Нищівної поразки зазнав загін Шукаєва, що проник на Сколівщину. Він тероризував гірські села. На початку літа 1944 р. сотні УПА оточили більшовицьких заброд і знищили їх. Лише одиниці врятувалися втечею. Штаб НСО в 1944 р. підготував план ліквідації німецького концтабору в селі Гребеневі: бойовики, знешкодивши охоронців, звільнили

усіх в'язнів. Частина з них влилася в лави УПА.

Після важких поразок на фронтах фашистська Німеччина погодилася на формування української дивізії «Галичина». ОУН рішуче виступила проти будь-якого військового союзу з окупантами. Однак частина молоді, бажаючи прислужитися Україні, вирішила вступити в дивізію. Вона мріяла одержати добрий військовий вишкіл, зброю і при першій нагоді перейти на бік УПА. Чимало дивізійників так і зробили, в тому числі **Івасиків Ярослав** із Синьовидного Верхнього («Гарматій»). Вийшовши з оточення під Бродами, він не повернувся до своєї частини. Відмовився їхати з батьками на Захід. Гарматій став славним керівником партизанської війни на Сколівщині, наводив страх на енкаведистів Верховини. Загинув у нерівному бою як герой.